

*Dr. Keserű Barna Arnold**

A SZELLEMI TULAJDON A FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉS SZOLGÁLATÁBAN III. A WIPO DEVELOPMENT AGENDA

1. Bevezetés

Az előző számban bemutattuk, hogy a szellemitulajdon-jog rendszerét a WIPO és a WTO miként kívánja integrálni a fenntartható fejlődés koncepciójába, és ismertettük azokat a momentumokat is, amelyek alapján ez a törekvés jelentős akadályokkal nézhet szembe vagy, egyszerűbben fogalmazva, paradox eredményre vezet. A változtatás szükségessége már jó ideje nyilvánvaló volt, és immáron több mint egy évtizeddel ezelőtt indult meg az a folyamat, ami elvezetett oda, hogy a korábbi tanulmányokban többször is hangsúlyozott paradigmaváltás az elmélet síkjáról a nemzetközi jogalkotás területére is beszüremkedjen. A WIPO tevékenységében ezért érdemel kiemelt figyelmet a mérőföldkövet jelentő 2007-es év, amikor a Development Agenda elfogadásával a szervezet tevékenységének integráns részévé váltak a fejlődéssel összefüggő megfontolások.⁷¹ A következő oldalakon azt kívánjuk bemutatni, hogy a Development Agenda mennyiben tudta a fenntartható fejlődés keretei között újraértelmezni a szellemitulajdon-jog rendszerét, és hogy mennyiben tudta az új célkitűzések szolgálatába állítani azt.

2. A Development Agenda előkészítése és elfogadása

A Development Agenda megszületéséhez az első lökést a WIPO harmincegyedik közgyűlése adta. 2004. augusztus 26-án a WIPO titkársága Argentínától és Brazíliától hivatalos előterjesztést kapott egy, a fejlődéssel kapcsolatos WIPO-dokumentum létrehozására vonatkozóan. Ezt a javaslatot a szeptember 27-én kezdődő közgyűlés a napirendjére is vette.⁷²

A javaslat a bevezetőjében felidézte a kilencvenes és a kétezres évek jelentős nemzetközi dokumentumait, amelyek a fenntartható fejlődést az egyik legfontosabb és legaktuálisabb kérdéssé tették, és hogy ebben a nemzetközi jogi keretrendszerben kellene a WIPO-nak is saját stratégiát elfogadnia. Az előterjesztők elsősorban a TRIPS-re és a Dohai Miniszteri

* Egyetemi tanársegéd, Széchenyi István Egyetem, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar, Polgári Jogi és Polgári Eljárásjogi Tanszék.

⁷¹ A továbbiakban az angol nyelvű Development Agenda kifejezést használjuk, mivel a dokumentum szó szerinti fordítása nem terjedt el a magyar szakirodalomban, illetve többféle fordítás is született.

⁷² WO/GA/31/11 Proposal by Argentina and Brazil for the Establishment of a Development Agenda for WIPO. WIPO General Assembly, Thirty-First (15th Extraordinary) Session, Geneva, September 27 to October 5, 2004.

Nyilatkozatra alapozva látták szükségét annak, hogy a szellemitulajdon-jogok nemzetközi rendszerébe a fenntarthatósági dimenziókat is integrálni kell. Ez ráadásul a WIPO korábban bemutatott szerepköréből is fakad, hiszen az ENSZ szakosított szerveként nem lehet az önmagáért vett szellemitulajdon-védelem a célja, hanem a fenntartható fejlődés síkján mozogva kell tevékenységét kifejtenie. A javaslat szerint e fenntarthatósági elemeknek szervesen be kell épülniük a szellemitulajdon-jogi jogalkotásba, elsősorban a közérdek védelme miatt, valamint a technológiatranszfer előmozdítása érdekében. A jogérvényesítés tekintetében pedig – összhangban a TRIPS 7. cikkével – szociális és egyéb fenntarthatósági tényezőket is figyelembe kellene venni, mert a TRIPS-plusz szabályok jelentős túlerőt és visszaélési lehetőséget biztosítanak a fejlett országok jogosultjai számára. Összességében a javaslat konklúziója, hogy a WIPO tevékenységében formálisan is fontos megjeleníteni a fenntartható fejlődést, mert egyik oldalról a szellemitulajdon-jog rendszerének hitelességét erősítené, másrészt szélesebb körben elfogadottá tenné mint az innováció, a kreativitás és a fejlődés előmozdításának egyik fontos eszközét.

Az előterjesztés mellékletében nyolc olyan konkrét javaslat található, amelyet Argentína és Brazília szükségesnek tartott a Development Agenda elfogadása és hatékony végrehajtása érdekében. Ezek a következők:

1. Vagy a WIPO, vagy valamely multilaterális nemzetközi konferencia keretében el kell fogadni a szellemitulajdon-jog és a fejlődés összekapcsolódásáról szóló deklarációt, amelynek a WIPO tagállamai és a nemzetközi közösség nagy része az aláírója.
2. A WIPO-t létrehozó Stockholmi Egyezményt ki kellene egészíteni a fenntartható fejlődésre, a fejlődő és a legkevésbé fejlett országok érdekeinek figyelembevételére vonatkozó rendelkezésekkel.
3. Az előkészítés és tárgyalás szakaszában lévő egyezményekben⁷³ kifejezetten szerepeltetni kellene a technológiatranszferre, a versenykorlátozó magatartásokra és a közérdekű rugalmasságra vonatkozó rendelkezéseket. A TRIPS 7. és 8. cikkének a mintájára e megállapodásokban is külön alapelvként és célként lehetne hivatkozni a fejlődéssel összefüggő szempontokra.
4. Többéves együttműködési terveket kell kidolgozni a WIPO és a fejlődő országok között annak érdekében, hogy a nemzeti hivatalok szakmailag minél magasabb színvonalat képviselhessenek, és hogy hatékonyan hozzájárulhassanak a nemzeti fenntartható fejlődési stratégiához.
5. Fel kell állítani egy állandó bizottságot a technológiatranszfer elősegítése érdekében, amely képes megtenni a szükséges intézkedéseket a hatékony technológiaátadásért.
6. Közös WIPO–WTO–UNCTAD-szemináriumok tartásával lehetne a szellemi tulajdon és a fejlődés közötti kapcsolatot propagálni.

⁷³ Külön is kiemelve az Érdemi Szabadalmi Jogi Szerződést (Substantive Patent Law Treaty, a továbbiakban SPLT).

7. Biztosítani kell az aktív, civil társadalmi participációt, azaz lehetővé kell tennie a WIPO-nak, hogy a civil társadalom szereplői minél szélesebb körben részt vehessenek a WIPO tevékenységében.
8. Fel kell állítani egy munkacsoportot a Development Agenda kidolgozására.

Argentína és Brazília előterjesztését további tizenkét fejlődő ország támogatta.⁷⁴ Ezt követően a tagállamok megállapodtak abban, hogy a rendes ülésszakok közötti kormányközi egyeztetéseken alaposabban is megvizsgálják az eredeti javaslatot, illetve az ahhoz kapcsolódóan benyújtott további előterjesztéseket. 2005-ben a WIPO, a WTO, az UNCTAD, az UNIDO és a WHO közös szervezésében kétnapos nemzetközi szemináriumot rendeztek a szellemi tulajdon és fenntartható fejlődés különböző aspektusairól. Ugyanebben az évben három időközi ülést tartottak a tagállamok.

Az első ülésre 2005. április 11–13. között került sor, amelyen az eredeti javaslatot, majd az időközben kelt amerikai, mexikói és egyesült királyságbeli előterjesztést, illetve a Fejlődés Barátainak Csoportja által készített kiegészítő dokumentumot kezdték el tárgyalni.⁷⁵ A második ülést június 20–22. között bonyolították le, ezen Bahrein és hozzá kapcsolódva tíz közel-keleti ország⁷⁶ nyújtott be javaslatot a szellemi tulajdon-jogok szociális és gazdasági jelentőségével kapcsolatban, valamint az Egyesült Királyság tett újabb előterjesztést.⁷⁷ Mivel a második ülés sem volt elegendő valamennyi indítvány megtárgyalására, harmadik időközi ülést is tartani kellett július 20–22. között, amelyen Marokkó is benyújtott egy javaslatot. Valamennyi benyújtott dokumentum megtárgyalására itt sem volt idő, azonban a megkezdett munka nem volt hiábavaló, ugyanis azt követően, a szeptember 26. és október 5. között megrendezett rendes közgyűlésen az időközi ülések által elért eredmények folytatása érdekében a tagállamok létrehozta egy ideiglenes bizottságot a Development Agenda előkészítésére (*Provisional Committee on Proposals Related to WIPO Development Agenda*, a továbbiakban PCDA), ami egy évet kapott feladata elvégzésére.⁷⁸

A PCDA két alkalommal ülésezett. A 2006. február 20–24. között tartott ülésszak eredménye, hogy a megtárgyalt javaslatok alapján kialakították a később elfogadott Development Agenda szerkezeti vázát. A részt vevő államok nagy számban tettek javaslatokat, ezért ezeket úgynevezett klaszterekbe kellett rendezni, ami nagyobb átláthatóságot és tematikus felépítést tett lehetővé. Az egyes javaslatokat pedig az alábbi klaszterekbe sorolták be:

⁷⁴ Ezek az országok a következők voltak: Bolívia, Dél-afrikai Köztársaság, Dominikai Köztársaság, Ecuador, Egyiptom, Irán, Kenya, Kuba, Peru, Sierra Leone, Tanzániai Egyesült Köztársaság és Venezuela.

⁷⁵ Inter-sessional Intergovernmental Meeting on a Development Agenda for WIPO First Session, April 11–13, 2005: http://www.wipo.int/ip-development/en/agenda/iim/iim_session1.html (2015. 03. 28.).

⁷⁶ Egyesült Arab Emírátságok, Jemen, Jordánia, Katar, Kuvait, Libanon, Líbia, Omán, Szaúd-Arábia, Szíriai Arab Köztársaság.

⁷⁷ Inter-sessional Intergovernmental Meeting on a Development Agenda for WIPO, Second Session, June 20–22, 2005: http://www.wipo.int/ip-development/en/agenda/iim/iim_session2.html, (2015. 03. 28.).

⁷⁸ WO/GA/32/13, Report adopted by the General Assembly, Thirty-Second (17th Ordinary) Session, Geneva, September 26 to October 5, 2005, 146. bekezdés: http://www.wipo.int/edocs/mdocs/govbody/en/wo_ga_32/wo_ga_32_13.pdf#para146, (2015. 03. 28.).

- A technikai segítségnyújtás és kapacitásfejlesztés, 32 javaslattal;
- B szabályalkotás, rugalmasságok, közcélú szabályozás⁷⁹ és közkincs, 28 javaslattal;
- C technológiatranszfer, információs és kommunikációs technológiák, a tudáshoz való hozzáférés, 21 javaslattal;
- D felmérések, értékelések, hatásvizsgálatok, 16 javaslattal;
- E szervezeti kérdések, ideértve a feladatköröket és a szervezeti irányítást, 10 javaslattal;
- F egyéb, 4 javaslattal.

Látható, hogy a PCDA első ülése meglehetősen termékeny volt, a hat klaszterben száztizenegy javaslatot fogalmaztak meg az államok képviselői.⁸⁰

A június 26–30. között megtartott második ülésen a javaslatok listáját vitatta meg a bizottság, és a két ülés anyagait felterjesztették az őszi közgyűléshez. A 2006. szeptember 25. és október 3. közötti harmincharmadik ülészakban a közgyűlés áttekintette a PCDA iratanyagait, és akként határozott, hogy újabb egyéves megbízatást ad a PCDA számára, hogy folytathassa a megkezdett munkát (kétszer ötnapos ülészakkal). A fejlődő országok iránti gesztus volt, hogy a PCDA ülésein a fejlődő országok képviselőinek részvételi költségeit a WIPO magára vállalta.

Előre meghatározták azt is, hogy a PCDA a két ülészakán miként tárgyalja a Development Agendát. A korábban összeállt száztizenegy javaslatot ugyanolyan, klaszter szerinti felosztásban két részre bontották, és így egy negyven, valamint egy hetvenegy javaslatból álló listát alakítottak ki, ezeket a két ülészakon külön-külön tárgyalták meg. A közgyűlés a PCDA feladatául tűzte, hogy

1. szűkítse le a listában található javaslatok körét annak érdekében, hogy ne legyen felesleges ismétlődés vagy átfedés;
2. válassza külön azokat a javaslatokat, amelyek végrehajtható, operatív jellegűek és azokat, amelyek inkább deklaratívak vagy alapelvi jellegűek; és hogy
3. jelölje meg azokat a javaslatokat, amelyek kapcsolódnak valamely, már létező WIPO-tevékenységi körhöz, és amelyek nem.

A PCDA harmadik ülészakára 2007. február 19–23. között került sor, ahol a negyven javaslatból álló „A” listát tárgyalták meg a részt vevő államok képviselői. A közgyűlés ál-

⁷⁹ Az eredeti angol kifejezés a „public policy”. A „policy” és a „politics” kifejezés elhatárolására a magyar nyelvben nincs megfelelő kifejezés, a szakirodalom is megosztott e kérdésben, holott a két fogalom között óriási a különbség. Talán a legelterjedtebb fordítása a közpolitika, ugyanakkor – Urbán Lászlóval egyetértve – ez félrevezető, mivel a „policy” fogalma teljesen mentes minden olyan negatív jelentéstartalomtól, amelyet a politika magában hordoz. A „policy” ehhez képest egy semleges, fő vezérelvek mentén kialakított szabályozást jelent. A „public” sem pusztán a közösségi jelleget jelenti, hanem egyfajta közérdeklőséget, közcélúságot hordoz magában. Erre tekintettel a „public policy” fogalmát közcélú szabályozásnak fordítva használjuk a továbbiakban. *Urbán László: Közcélú szabályozás hatáselemzése (Public policy elemzés). Közgazdasági Szemle, 42. évf. 3. sz., 1995, p. 270–272: <http://epa.oszk.hu/00000/00017/00003/0304.html> (2015. 03. 29.).*

⁸⁰ PCDA/1/6, Report adopted by the Meeting. Provisional Committee on Proposals Related to a WIPO Development Agenda (PCDA), First Session, Geneva, February 20 to 24, 2006, Annex 1., p. 111–120: http://www.wipo.int/edocs/mdocs/mdocs/en/pcda_1/pcda_1_6.pdf (2015. 03. 28.).

tal meghatározott szempontok szerint mintegy ötvenoldalas táblázatba foglalták az egyes javaslatokat, kiemelve az átfedéseket, a javaslatok jellegét és kapcsolódásukat a WIPO valamely addigi tevékenységi köréhez.⁸¹ A szűkítések eredményeképpen a negyvenes „A” listán összesen huszonnégy javaslat maradt fent.

A június 11–15. közötti negyedik, és egyben utolsó PCDA-ülésszakon megszületett a végleges tervezet, ami hat klaszterben negyvenöt ajánlást fogalmazott meg, és ez került felterjesztésre a 2007. évi rendes közgyűléshez.

A 2007. szeptember 24. és október 3. között tartott WIPO-közgyűlés megtárgyalta a PCDA által előterjesztett dokumentumokat. A PCDA barbadosi elnöke, Trevor Clarke nagykövet ismertette a Development Agenda előkészítésével kapcsolatos munkálatokat. Kiemelte, hogy a tervezet összeállításakor figyelembe vették, hogy olyan ajánlásokat fogalmazzanak meg, amelyek részben kapcsolódnak már korábban is létező WIPO-tevékenységekhez, így azok megfelelő módosításával vagy erősítésével a kitűzött speciális célkitűzéseknek is megfelelhettek. Figyelemmel voltak továbbá arra is, hogy a javaslatok jelentős részének a végrehajtása nem igényel további emberi erőforrásokat, mert azok az aktuális munkaerő-állománnyal is megoldhatóak, és nincs szükség további pénzügyi forrásokra sem, mert az akkori keret elegendő a végrehajtáshoz. Részletes munkaterv kidolgozását e megelőző szakaszban még nem látták indokoltnak, csak később, amikor a gyakorlatba ültetés sorra kerül.⁸²

A közgyűlés az előterjesztés után konszenzussal elfogadta a negyvenöt javaslatot tartalmazó Development Agendát. Ebből tizenkilenc külön listán is szerepel, amelyeket azonnali hatállyal végre kellett hajtania a WIPO-nak és a tagállamoknak egyaránt. A közgyűlés ezzel egyidejűleg létrehozta a Fejlődés és Szellemi Tulajdon Bizottságát (*Committee on Development and Intellectual Property*, a továbbiakban CDIP), amelynek feladata, hogy az ajánlások végrehajtására megfelelő munkatervet dolgozzon ki, ellenőrizze és véleményezze az ajánlások végrehajtását más WIPO-testületekkel közösen, és hogy megtárgyaljon minden olyan kérdést, amely a szellemi tulajdon-jogokkal és a fejlődéssel összefügg, és azt a hatáskörébe utalják.⁸³

A CDIP-ban helyet kapnak a WIPO tagállamai és valamennyi akkreditált kormányközi (*inter-governmental organization*, a továbbiakban IGO) és civil szervezet (*non-governmental organization*, a továbbiakban NGO). Évente kétszer ötnapos ülészakokban működik saját eljárásrendje alapján, és csakúgy, mint a PCDA esetében, a WIPO a CDIP azon képviselői

⁸¹ PCDA/3/2, Working Document for the Provisional Committee on Proposals Related to a WIPO Development Agenda (PCDA). Document prepared by the Chair of the General Assembly. Provisional Committee on Proposals Related to a WIPO Development Agenda, Third Session, Geneva, February 19 to 23, 2007: http://www.wipo.int/edocs/mdocs/mdocs/en/pcda_3/pcda_3_2.pdf (2015. 03. 28.).

⁸² A/43/16, General Report adopted by the Assemblies. Assemblies of the Member States of WIPO, Forty-Third Series of Meetings, Geneva, September 24 to October 3, 2007, 136. o. http://www.wipo.int/edocs/mdocs/govbody/en/a_43/a_43_16-main1.pdf (2015. 03. 28.).

⁸³ I. m. (82), p. 152.

számára is költségtérítést biztosít, akik valamely fejlődő vagy átalakuló gazdaságú országból érkeznek. A CDIP felállításával a PCDA megbízatása lejárt, és azt nem is újították meg.

3. A Development Agenda tartalmi ismérvei

3.1. A Development Agenda fő jellemzői

Az elfogadott dokumentum legfőbb célja, hogy nemzetközi szinten újraértelmezze a szellemi tulajdon-jog közcélú szabályozási aspektusait. A negyvenöt javaslat is ennek fényében, az egyre nagyobb privilégiumokat biztosító TRIPS-plus követelményekkel szembeni ellenhatásként jelent meg. A Development Agenda olyan hangsúlybeli eltolódást jelez, amelynek keretében a leginkább fejlett és gazdag országok vállalatának favorizálása helyett a fókusz a szellemi tulajdon-jogok globális hatásaira tevődik át, ezzel együtt pedig sokkal többféle érdek játszik szerepet a szabályozási koncepciókban. A Development Agenda által kifejezett szemléletváltás egyben kritikája is a korábbi globális szabályozásnak.⁸⁴

Az egyes javaslatok részletes elemzése előtt a Development Agenda négy alapvető jellemzőjét kell kiemelni, amelyek lényegileg meghatározzák a dokumentum karakterisztikáját. Ezek a jellemzők a rugalmasság, a komplexitás, a lehetőség és a komolyság.

A nemzetközi tárgyalások alkalmával gyakran kerülnek szembe egymással ellentétes érdekek, különösen egy olyan nagy taglétszámú szervezet esetében, mint a WIPO. A WIPO a konszenzusra törekszik, azaz olyan megállapodásokat ösztönöz, amelyek mindegyik fél számára elfogadhatóak. Ez pedig kodifikációs szempontból leginkább úgy érhető el, hogy a kialakított szöveg sok ponton homályos, vagy többféleképpen is értelmezhető szabályt tartalmaz. Az ilyen szabályokból később mindegyik fél kiolvashatja a számára kedvezőbb értelmezést. A Development Agenda tele van olyan megfoghatatlan gumiszabályokkal, amelyek a felek érdekei szerint sokféleképpen interpretálhatóak. Például kilenc alkalommal szerepel a „megfelelő intézkedés” kifejezés. Maga a fejlődés szó huszonegy alkalommal szerepel benne, ebből csupán két esetben áll előtte a gazdasági, szociális és kulturális jelző. A többi helyen így az is homályban marad, hogy egyáltalán milyen fejlődést akarnak előmozdítani az ajánlások. Bizonyos kifejezések homályossága ugyanakkor rugalmasságként is értelmezhető, hiszen az ajánlások átültetésében ezek nagyobb szabadságot biztosítanak, amire akkor van különösen szükség, ha különböző módokon és helyeken kellene e rendelkezéseket végrehajtani. Abban minden állam teljesen egyetértett, hogy egy kabát nem lesz jó mindenkire, azaz az uniformizálás nem kívánatos, ehelyett inkább figyelembe kell venni a fennálló különbségeket, és erre tekintettel teret kell engedni a végrehajtás különböző módjainak. Annak ellenére, hogy a Development Agenda valójában soft law (ez világosan következik abból is, hogy ajánlásokat fogalmaz meg), bizonyos morális kötelezettséget ke-

⁸⁴ Christopher May: World Intellectual Property Organization and the Development Agenda. Global Governance, 13. évf. 2. sz., 2007, p. 165.

letkeztet mind a WIPO-val, mind pedig a tagállamokkal szemben, amelynek a figyelmen kívül hagyása egyetlen állam számára sem járható út.⁸⁵

A komplexitás számos módon megmutatkozik, kezdve onnan, hogy milyen szövevényes intézményi háttér szükséges az ajánlások végrehajtásához, egészen odáig, hogy a WIPO-tagállamok milyen további nemzetközi és regionális közösségek tagjai, és ezek szabályrendszeréhez hogyan viszonyul a Development Agenda. A komplexitást jól illusztrálja a WIPO belső munkamechanizmusa. Természeteszerű, hogy valamennyi tagállam, IGO és NGO képviselőjét nem lehet egyszerre tárgyalóasztalhoz ültetni. Ez nem is lenne hatékony, és több ország nem is lenne ebben érdekelt. Ezért a WIPO-n belül, főként földrajzi alapon, regionális csoportok működnek. Ilyen az afrikai, az ázsiai, a latin-amerikai, a karibi, a kelet-európai és a balti, a közép-ázsiai államok csoportja, Kína, ami mérete miatt egymagában áll, valamint az úgynevezett B csoport, amely a fejlett országokat fogja össze a világ több pontjáról. Megemlítendő még egy újonnan kialakult – ám a földrajzi alapon szerveződött csoportokkal egyenjogúnak még el nem ismert – csoport is, a Fejlődés Barátainak Csoportja, amely a Development Agenda előkészítésekor tizenhat fejlődő ország érdekeit képviselte. Ezek a csoportok önállóan is összeülhetnek saját közös véleményük kialakítására, így ezt követően a csoportok képviselői járnak el a tárgyalásokon. Néha még e csoportokon belül is kialakulnak kisebb alcsoportok, amelyeken belül könnyebb konszenzust kialakítani.⁸⁶ Az így kialakított csoportok sem homogének, és vannak olyan országok is, amelyek valahol a fejlett és a fejlődő országok közötti mezsgyén helyezkednek el. A Development Agenda ebben a komplex érdekhálóban született meg, és rendkívül eltérő igényeknek kell megfelelnie. Ráadásul tovább bonyolítja e sűrű hálót, hogy államon belüli problémákat nem mindig lehet államközi megoldásokkal kezelni. Így aztán a szellemitulajdon-jog nemzetközi porondján számos érdekellentétet kell kezelni ahhoz, hogy a Development Agenda végrehajtása sikeres lehessen.⁸⁷

A Development Agendában ott rejlik a lehetőség, hogy a WIPO újra élre kerüljön a tudáslapú társadalom globális kialakításában. Változó időszakot élünk, ahol a szellemitulajdon-jogok szerepe a TRIPS előtti, a TRIPS utáni és a TRIPS-plusz érában folyamatos változáson esett át. Ebben a környezetben lehetősége van a WIPO-nak arra, hogy újrakalibrálja a szellemitulajdon-védelmet, és ezáltal szélesebb társadalmi legitimitást szerezzen. A fokozódó tudományos és szakmai aktivitás azt jelzi, hogy jelentős változások vannak kilátásban,

⁸⁵ *Jeremy de Beer: Defining WIPO's Development Agenda.* *Jeremy de Beer* (ed.): *Implementing WIPO's Development Agenda.* Centre for International Governance Innovation – International Development Research Centre, Ottawa, 2009, p. 9–11.

⁸⁶ *Geoffrey Yu: The Structure and Process of Negotiations at the World Intellectual Property Organization.* *Chicago-Kent Law Review*, 82. évf. 3. sz., 2007, p. 1451: <http://scholarship.kentlaw.iit.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3625&context=cklawreview> (2015. 03. 29.).

⁸⁷ *De Beer: i. m.* (85), p. 12–14.

de ahhoz, hogy ezek ne csak kiaknázatlan lehetőségek maradjanak, komoly nemzetközi és nemzeti erőfeszítésekre is szükség van.⁸⁸

Végül pedig a Development Agenda komolyságát és súlyát kell kiemelni. A nemzetközi közösség által elfogadott dokumentumok sorában ez a legfontosabb a TRIPS óta, de talán mindent egybevetve is az, hiszen gyakorlatilag a WIPO feladatkörének legmélyét érintve jelentős hatást gyakorol a szellemi tulajdon globális szabályozására. Átfogó jellegéből adódóan rendkívül széles körben vált ki hatásokat, hiszen ma már alig van olyan terület, amit ne érintene a szellemitulajdon-jog, így pedig a Development Agenda elvei minden szektorba beszivárognak. A Development Agenda jelentőségét maga a WIPO sem becsülheti le, ugyanis jelentős eredmény, hogy konszenzussal fogadták el a tagállamok, de ez csak pillanatnyi siker, ami könnyen szertefoszlik, ha nem tudják az ajánlásokat megfelelően végrehajtani, és a fejlett országok újra a bilaterális vagy WIPO-n kívüli többoldalú megállapodások irányába mozdulnak. De Beer kiemeli azt is, hogy a Development Agenda révén teljesen egyértelművé vált, hogy a WIPO miként szolgálja az ENSZ legfőbb célkitűzéseit a szellemitulajdon-jogon keresztül. S bár aligha valószínű, hogy erre sor kerülne, az ENSZ felbonthatná az 1974-ben kötött ENSZ–WIPO-megállapodást, ha a Development Agenda nem megfelelő végrehajtásával megsértik a megállapodást. Tehát a Development Agenda a soft law jelleg ellenére is rendkívül fontos dokumentum, és súlyos jogi, illetve politikai következményei lehetnek annak, ha nem a súlyának megfelelően kezelik.⁸⁹ Ugyanakkor felmerülhet a kérdés, hogy a dokumentum a formai szempontok ellenére valóban csak soft law jellegű-e, vagy kötelező erővel is rendelkezik? Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata esetében is egy kötelező erővel nem rendelkező ENSZ közgyűlési határozatot fogadtak el a tagállamok, ugyanakkor mára mégis elismerik kötelező erejét. Az ENSZ alapokmánya 55. cikkének a) pontja alapján az ENSZ – egyebek mellett – előmozdítja az életszínvonal emelését, a teljes foglalkoztatást, valamint a gazdasági és szociális haladás és fejlődés feltételeit. Az 56. cikk alapján valamennyi ENSZ-tagállam kötelezi magát arra, hogy az 55. cikkben felsorolt célok elérése érdekében együtt és külön-külön is együttműködik az ENSZ-szel. Az 57. cikk értelmében pedig azokat az intézményeket, amelyek a fenti célokkal összefüggésbe hozhatóak, szakosított intézménynek nevezik, így tehát a WIPO és egész tevékenysége e rendelkezésen keresztül kapcsolódik az 55. cikk a) pontjában foglalt célok megvalósításához, és a fentiekben ismertetett ENSZ–WIPO-megállapodás is ezt a kapcsolatot bontja ki részletesen. Az alapokmány nem tisztázza, hogy az itt felsorolt céloknak vajon mi is a tartalma, ezért 55. és 57. cikke, az azokra alapított ENSZ–WIPO-megállapodás és az abban meghatározott célkitűzések, végül pedig az e célokat végrehajtani kívánó, konszenzussal elfogadott Development Agenda jogilag következetes láncolatot alkot, és az egymásra épülés vitathatatlan. Ugyan az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát – közbülső intézmény

⁸⁸ De Beer: i. m. (85), p. 15.

⁸⁹ De Beer: i. m. (85), p. 16–17.

nélkül – maga az ENSZ-közgyűlés fogadta el, ezért az alapokmány 55. cikk c) pontja (amely az emberi jogok tiszteletben tartására vonatkozik) autentikus értelmezésének tekinthető,⁹⁰ a fenti logikai és jogi láncolat miatt a Development Agenda is tekinthető a fejlődéssel összefüggő célok egyik aspektusa autentikus értelmezésének, és így jogi jellege is merőben más megvilágításba helyeződik.

A Development Agenda negyvenöt ajánlása egyenlőtlenül oszlik meg a korábban ismertetett klaszterekben. Az elhatárolás és besorolás inkább csak technikai jellegű, mivel több esetben átfedés vagy kapcsolódás van közöttük, azaz nem lehet hermetikusan elválasztani az egyes klasztereket.

3.2. „A” klaszter: technikai segítségnyújtás és kapacitásfejlesztés

Az „A” klaszter tizennégy ajánlást tartalmaz, ezek közül kilencet azonnal végrehajtandónak minősítettek, mivel azokhoz sem további humánerőforrás, sem pénzügyi forrás nem volt szükséges, így a feltételek adottak voltak.

Az 1. ajánlás alapvető jelleggel rögzíti, hogy a technikai segítségnyújtásnak fejlődésorientálnak, kérelem által vezéreltnek és átláthatónak kell lennie, amely figyelembe veszi a fejlődő, és különösen a legkevésbé fejlett országok prioritásait és speciális szükségleteit csakúgy, mint a tagállamok eltérő fejlettségi szintjét. Azaz itt is érvényesül az uniformizálás tagadása, minden esetben egyedileg, az adott ország specifikumainak megfelelően kell kialakítani az együttműködést.

A technikai segítségnyújtás nem pusztán bürokratikus munka, ugyanis rendkívül nagy jelentősége van abban, hogy a fejlődő országok hozzájuthassanak a nemzeti szellemi tulajdon-jogi rendszerük fejlesztéséhez szükséges forrásokhoz és szaktudáshoz, mivel ezek hiányában nemzetközi kötelezettségeiknek sem feltétlenül tudnak eleget tenni, arról nem is beszélve, hogy így a szellemi tulajdon sem lenne képes kiváltani a kívánt szociális, társadalmi és gazdasági hatásokat.⁹¹ Ebben a vonatkozásban a technikai segítségnyújtás magában foglalja a WIPO tevékenységei között korábban ismertetett jogi segítségnyújtást is, sőt, a 13. ajánlás külön ki is emeli azt, megismételve az 1. pontban szereplő követelményeket. A 14. ajánlás pedig utal a WIPO és a WTO közötti megállapodásra, amelynek alapján a WIPO a legkevésbé fejlett országok számára tanácsokat adhat a TRIPS átültetésével, az abból fakadó kötelezettségekkel és a rugalmasságokkal kapcsolatban.

Többször is feltűnik az a követelmény, általános jelleggel és külön is kiemelve, hogy a segítségnyújtásnak kérelemvezéreltnek kell lennie, azaz azt a fejlődő országoknak kifeje-

⁹⁰ Kardos Gábor: A nemzetközi emberi jog diszkrét bája. Ötvenéves az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, in *Fundamentum*, 1998. 4. sz., p. 8.

⁹¹ Neil Weinstock Netanel: *The WIPO Development Agenda and Its Development Policy Context*. Neil Weinstock Netanel: *The Development Agenda: Global Intellectual Property and Developing Countries*. Oxford University Press, Oxford, 2008, p. 7.

zetten kérelmezniük kell, és nem automatikusan történik, illetve a WIPO nem ad kéretlen tanácsokat.⁹²

A klaszterben további ajánlások találhatók többek között a pénzügyi segítségnyújtásra, a fejlődésorientált szellemi tulajdon-védelmi tudatosság fokozására, a kis- és középvállalkozások helyzetének a vizsgálatára, a WIPO személyzetének a semlegességére és elszámoltathatóságára, az átláthatóságra, valamint az etikai kódexre vonatkozóan.

A 10. ajánlás alapján a WIPO segítséget nyújt mind a tagállamok, mind a regionális szervezetek részére abban, hogy olyan nemzeti vagy regionális szellemi tulajdon-védelmi rendszert építsenek ki, amely a korábnál hatékonyabb, és megteremti az igazságos egyensúlyt a védelem szintje és a közérdek között. Ez a pont lehetővé teszi az erős szellemi tulajdon-védelmi koncepció leváltását, és egyértelművé teszi azt is, hogy a 11. és 12. ajánlásban foglalt fejlődésközpontúság (amelynek a szövegéből nem következik, hogy az nem pusztán gazdasági növekedést takar) és az innováció nemzeti szintű védelmének fokozása nem jelentheti az erős szellemi tulajdon-védelem maradéktalan továbbélését. Így ezeket az ajánlásokat együttesen kell értelmezni, hogy valóban a fenntartható fejlődés célkitűzéseit szolgálhassák, ellenkező esetben ugyanis tévútra vezethetnek.

3.3. „B” klaszter: szabályalkotás, rugalmasságok, közcélú szabályozás és közkinccs

Ebben a klaszterben kilenc ajánlás található, amelyből hatot minősítettek azonnal végrehajthatónak. A WIPO normaalkotását helyezik előtérbe, különösen a rugalmasságok, a közcélú szabályozás és a közkinccs vonatkozásában. E klaszter kulcsa a 15. ajánlás, ami általános érvénnyel határozza meg a szabályozással szemben támasztott követelményeket. Eszerint a szabályalkotás során figyelembe kell venni az országok fejlettségi szintjében fellelhető különbségeket, mérlegelni kell a szabályozással felmerülő költségeket és az elérhető előnyöket (arányossági követelmény), támogatni kell a közkinccsek minél szélesebb körű kiterjesztését, biztosítani kell valamennyi tagállam, akkreditált IGO és NGO részvételét, valamint meg kell őrizni a WIPO semleges, kívülálló szerepét. A szabályalkotásnak ezenfelül inkluzívnak és a tagállamok által irányítotttnak kell lennie, amiben a WIPO-ra komoly koordinatív feladat hárul,⁹³ illetve a WIPO-nak mindvégig figyelemmel kell lennie a nemzetközi megállapodások azon rugalmasságaira, amelyek a legkevésbé fejlett országok érdekeit szolgálják.

A 16. és 20. ajánlás egyaránt a közkinccset érinti. Az előbbi a közkinccs alaposabb tanulmányozását, valamint a gazdag és könnyen hozzáférhető közkinccsek hatásainak és előnyeinek a vizsgálatát javasolja, míg az utóbbi kifejezetten a közkinccs megerősítését célzó jogalko-

⁹² De Beer: i. m. (85), p. 6.

⁹³ Elviekben a WIPO egyfajta semleges katalizátorként funkcionál nemzetközi egyezmények létrehozása érdekében. De a gyakorlatban ennél tovább terjeszkedik, mivel maga is támogat kezdeményezéseket, elkészít egyezménytervezeteket és egyéb munkadokumentumokat, illetve modellszabályokat alkot, amelyek sok esetben az USA és Európa igényeinek felelnek meg a legjobban. Netanel: i. m. (91), p. 9.

tásban való közreműködést ajánlja, beleértve ebbe olyan útmutatók elkészítését is, amelyek segíthetnek a tagállamoknak abban, hogy meghatározhassák, mely alkotások tartoznak a közkincsbe.

Fontos, hogy a 18. ajánlás kiemeli az *Intergovernmental Committee on Intellectual Property and Genetic Resources, Traditional Knowledge and Folklore (ICG)* munkájának fontosságát, és hogy mielőbb megoldás szülessen a genetikai források, a hagyományos tudás és a kulturális kifejezések megfelelő védelmére. A 22. ajánlás pedig a millenniumi fejlesztési célok előmozdítását célzó szabályalkotást helyezi előtérbe. Ezek az ajánlások közvetlenül kapcsolódnak a fenntartható fejlődés kereteiben megjelenő célkitűzésekhez, teljes körű implementálásukhoz azonban paradigmaváltásra van szükség. Fel kell hagyni a Kamil Idris által is propagált nézettel,⁹⁴ miszerint a szellemi tulajdon a gazdasági növekedés eszköze, és helyette inkább azt kell vizsgálni, hogy a Sen-féle megközelítésben miként képes a szellemi tulajdon a fejlődést, az emberi szabadságot és lehetőségeket jobban szolgálni.⁹⁵

A 22. ajánlás emellett azt is meghatározza, hogy a szabályalkotás során a WIPO munkacsoportjainak dokumentumaiban olyan kérdésekre is ki kell térni, mint a szabályok belső jogi átültetése, a szellemi tulajdon és a verseny kapcsolata, a technológiatranszfer, a lehetséges rugalmasságok, kivételek és korlátozások köre, valamint a legkevésbé fejlett országokra vonatkozó speciális rendelkezések lehetőségei.

3.4. „C” klaszter: technológiatranszfer, információs és kommunikációs technológiák (ICT), tudáshoz való hozzáférés

A „C” klaszterben kilenc ajánlás található, ezek egyike sem azonnali végrehajtást igénylő intézkedés. Az itt található ajánlások alapvetően technológiai kérdésekkel foglalkoznak, azon belül is kiemelt figyelmet fordítva az információs és kommunikációs technológiákra, amelyek a 27. ajánlás szerint fontos szerepet töltenek be a növekedésben és a fejlődésben. Ez az ajánlás azért is érdemel figyelmet, mert a korábbiaktól eltérően a fejlődést jobban konkretizálja, amikor ezeknek a technológiáknak a gazdasági, szociális és kulturális fejlődésre gyakorolt hatásait emeli ki. Míg a WIPO korábbi tevékenységében és magában a Development Agendában is eddig a fejlődés mindenféle jelző nélkül szerepelt, s a szövegkörnyezetből leginkább a gazdasági növekedésre lehetett belőle következtetni, itt az már tágabb kontextusban szerepel, és szociális, valamint kulturális vetületei is megjelennek.⁹⁶

⁹⁴ Lásd Kamil Idris korábbi WIPO-főigazgató az I. részben hivatkozott művét, amelynek a címe is ezt a nézőpontot fejezi ki: *Intellectual Property. A Power Tool for Economic Growth*. World Intellectual Property Organization, Geneva, 2003: http://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/intproperty/888/wipo_pub_888_1.pdf (2015. 09. 09.).

⁹⁵ De Beer: i. m. (85), p. 7.

⁹⁶ De Beer: i. m. (85), p. 7.

A 25. ajánlásban kifejezetten megjelenik a technológiatranszfer előmozdítása iránti elköteleződés, hogy a technológiai előnyöket a fejlődő országok is élvezhessék. Ennek érdekében meg kell tenni minden olyan intézkedést, amely segíti őket abban, hogy a nemzetközi egyezmények által biztosított rugalmasságukat megfelelően kihasználhassák (kiváltképp a szabadalmi kényszerengedélyeket) és a befelé áramló technológiatranszfert fokozhassák. A 28. ajánlás a fejlett országok számára tartalmaz javaslatot arra nézve, hogyan dolgozzák ki azokat a belső szabályozási mechanizmusokat, amelyek elősegítik a fejlődő országokba irányuló technológiatranszfert. E szabályok együtteséből mindenképpen a szellemi tulajdonjogi paradigmaváltás szükségessége következik, ugyanis ezek hatékony végrehajtása nem lehetséges a klasszikus és neoklasszikus közgazdasági nézeteken alapuló szellemi tulajdoni filozófia mellett.⁹⁷

A klaszterben található többi ajánlás lényegében együttműködési lehetőségeket kínál a különböző nemzetközi szereplők számára, valamint külön is megjelenik a kutatás-fejlesztési kooperáció a fejlett és fejlődő országok között.

3.5. „D” klaszter: felmérések, értékelések, hatásvizsgálatok

Ebben a klaszterben hat javaslat szerepel, melyből kettő volt azonnal végrehajtható. Az itt szereplő ajánlások a WIPO tevékenységének monitorozásával és hatásainak értékelésével foglalkoznak.

A 33. ajánlás éves ellenőrzési és értékelési mechanizmust javasol a WIPO valamennyi fejlődésorientált tevékenységével összefüggésben. Ahol lehetséges, ott direkt erre a célra kidolgozott indikátorokat és felméréseket kell alkalmazni.

A 35. ajánlás lehetővé teszi, hogy a tagállamok újabb tanulmányokat kérjenek országuk szellemi tulajdoni rendszerének gazdasági, szociális és kulturális hatásairól. Ez a fejlődő országok számára rendkívül hasznos eszköz lehet, hiszen csak az aktuális következmények ismeretében lehetséges a tudatos változtatás és jobbítás.

A 36. ajánlás a nyílt tudományos projektekben elért eredmények kölcsönös megosztását javasolja, külön is kiemelve a 2003-ban lezárult humán genomprojektet. A további ajánlások a WIPO hatásvizsgálati kapacitásainak bővítésére, valamint a szellemi tulajdon és a fejlődés összefüggéseinek további vizsgálatára irányulnak.

3.6. „E” klaszter: szervezeti kérdések, ideértve a feladatköröket és a szervezeti irányítást

Az „E” klaszterben szintén hat javaslat található, amelyből kettő azonnal végrehajtható. Már a 2002-es Johannesburgi Nyilatkozat is kiemelt figyelmet fordított a fenntartható fejlődéssel összefüggő szervezetfejlesztésekre, így a Development Agendában is önálló klaszterben je-

⁹⁷ Netanel: i. m. (91), p. 14.

lentek meg a szervezeti kérdések. Ezek az ajánlások nem választhatóak el teljes mértékben a többi klaszter ajánlásaitól, szükségképpen van köztük átfedés.

A 40. ajánlás intenzívebb együttműködést javasol az ENSZ szakosított szerveivel, külön is kiemelve az UNCTAD-et, az UNEP-et, a WHO-t, az UNIDO-t, az UNESCO-t és természetesen a WTO-t. A 42. ajánlás pedig a civil társadalom WIPO-ba történő becsatornázását sürgeti az NGO-kra vonatkozó akkreditációs feltételekkel összhangban.

A 43. és 44. ajánlás a forrásbevonáshoz és projektvégrehajtáshoz szükséges partnerek bevonásáról és az átláthatóságról szól.

3.7. „F” klaszter: egyebek

Az egyebek körébe csupán egyetlen ajánlás került, azonban ez sem kevésbé lényeges, mint a korábbiak, sőt. A szellemitulajdon-jogokkal kapcsolatos jogérvényesítést tágabb szociális és fejlődésorientált nézőpontba helyezi, különös tekintettel a TRIPS 7. cikkében foglaltakra. A szellemi tulajdonnal járó szociális és gazdasági felelősséget, valamint azt fekteti le, hogy az oltalomnak és a jogérvényesítésnek az innovációhoz és a technológiatranszferhez hozzá kell járulnia. Vagyis a szellemi tulajdon nem öncélú, és erre a Development Agenda 45. ajánlása hívja fel a figyelmet azzal, hogy szoros kapcsolatot teremt a TRIPS szellemi tulajdoni filozófiájával.

4. Befejezés

A fejlődés és a szellemitulajdon-jog rengeteg ponton összekapcsolódik egymással. Gazdaságilag, filozófiailag, szociálisan és egyéb szempontok szerint is igazolható, hogy a szellemitulajdon-jogok rendszere nem önmagáért való, hanem egy „nagyobb cél” szolgálatában áll. Ez sokáig nem volt egyértelmű, és csak többértékelés útján lehetett levezetni, hogy mi is a WIPO fő célkitűzése a szellemitulajdon-jog globális szervezőjeként. Az ENSZ–WIPO-megállapodás, majd a WTO létrejötte és a TRIPS elfogadása egyre jobban előtérbe hozta a fejlődéssel kapcsolatos megfontolásokat. Érdekesség, hogy sem a TRIPS, sem pedig a Development Agenda nem használja a fenntartható fejlődés kifejezést, és a legtöbb helyen csak jelző nélküli fejlődést említenek. Ez tág teret engedhetne a jogértelmezésnek, akár azt is beleértve, hogy a fejlődést gazdasági növekedésként feltételezve az az erős szellemitulajdon-védelmet alapozza meg. Tágabb kontextusba, és különösen az ENSZ célkitűzéseinek és a Millenniumi Deklarációnak a fényébe helyezve azonban egyértelművé válik, hogy a szellemi tulajdonnak a fenntartható fejlődést kell szolgálnia. Ebben is kiemelt szerepet kap a technológiatranszfer, amelynek révén a fejlődő országok lemaradása csökkenthető lenne. A szellemitulajdon-jog ösztönzője és akadályozója is lehet a technológiatranszfernek, ezért az elmúlt évtizedekben erre tekintettel is kiemelt figyelemre tett szert a szellemitulajdon-jog globális rendszere.

A WIPO történetében mérföldkőnek számít a Development Agenda elfogadása, amely formálisan ugyan csak soft law, de a fentiekben leírt összefüggésrendszer miatt a nemzetközi közösséget alapjaiban érintő elveket határoz meg, amelyek betartása a fenntartható fejlődésre tekintettel globális érdek. A Development Agenda nem tökéletes. Számos átfedés figyelhető meg az ajánlások között, nem is követik egymást mindenütt logikus sorrendben, a klaszterekbe történő besorolás sem minden esetben következetes, és az egyes ajánlások absztrakciós szintjei között is meglehetősen nagy a különbség, azaz ebben az értelemben sem homogén. Komoly hiányosság, hogy a dokumentum nem tartalmaz utalást a környezetvédelmi szempontokra, ami csak áttételesen vezethető le a millenniumi fejlesztési célokból és a technológiatranszferből. Helyesebb lett volna alapelvi szinten is rögzíteni, hogy a szellemi tulajdonnak támogatnia kell a környezetvédelmi törekvéseket.

Ugyanakkor a fentiek ellenére a Development Agenda a szellemitulajdon-jogon belül az eddigi legfontosabb dokumentumok egyikének tekinthető, mivel elválaszthatatlanul megteremtette a kapcsolatot a fenntartható fejlődéssel.